

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ
І ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ»**

Виконала студентка
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Грамажора Юлія Василівна

Керівник:

Левицький В.Е. кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент:

Вержиховська О.М. кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м.Кам'янець-Подільський – 2019 року

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Загальна характеристика порушень читання в учнів молодших класів із затримкою психічного розвитку	
1.1. Орієнтовна структура процесу оволодіння актом читання в нормі.....	7
1.2. Поняття «дислексія», причини, ознаки та види дислексій.....	12
1.3. Клініко-психолого-педагогічна характеристика дітей із ЗПР.....	19
1.4. Особливості становлення процесу читання у дітей із затримкою психічного розвитку.....	29
Висновки до розділу	34
Розділ II. Діагностика та удосконалення (розвиток і корекція) процесу читання в учнів молодших класів	
2.1 Діагностика сформованості процесу читання у дітей з нормальним розвитком та із затримкою психічного розвитку.....	37
2.2. Основні напрямки логопедичного корекційно-розвивального впливу при дислексіях.....	43
2.3. Специфіка роботи вчителя української мови та логопеда із формування у молодших школярів із затримкою психічного розвитку навичок читання та корекції дислексій.....	53
Висновки до розділу	71
Висновки	76
Список використаних джерел	82

ВСТУП

Актуальність теми. Читання – складний процес, що вимагає вміння розпізнавати буквений склад слова, встановлювати логічний зв'язок, інтонаційно вірно передавати сенс прочитаного. У процесі формування повноцінного читання в учнів має значення формування таких якостей, як правильність, швидкість, свідомість та виразність.

Проблема навчання читання є однією із актуальних у сучасній педагогічній та психологічній літературі. Це викликано її великою практичною значимістю, що обумовлена корекційною спрямованістю навчання дітей з особливими освітніми потребами. На думку ряду дослідників, психофізіологічною основою труднощів читання є уповільнений темп прийому і переробки зоровим сприйманням інформації; труднощі встановлення зв'язків між зоровим, слуховим і мовноруховими центрами, що беруть безпосередню участь у акті читання; низький темп перебігу розумових процесів, слабкість самоконтролю.

За даними Т.Алтухової, Л.Вавіної, Н.Гаврилової, М.Гнезділова, В.Ільяної, А.Корнева, Н.Кравець, Р.Лалаєвої, Р.Левіної, В.Лубовського, І.Марченко, В.Петрової, Г.Плешканівської, О.Савченко, Т. Сак, Є.Соботович, В.Тищенко, Л.Трофименко, Н.Чередніченко, М.Шеремет та інших відмічається зріст кількості дітей із труднощами навчання читання у початковій школі. За оцінками психологів на успішність впливають більше ніж 200 факторів, але одним із провідних є процес оволодіння навичкою читання, що має далекосяжні наслідки та проєкцію на подальше життя людини.

Згідно із дослідженнями М.Гнезділова, Р.Лалаєвої, М.Сорокіної навичка читання у дітей із затримкою психічного розвитку формується повільно. Читання учнів характеризується великою кількістю помилок (заміни, повтори, пропуски, злиття, додавання літер, складів, слів) та його нестійкістю. Натомість порушення правильності читання ускладнює вироблення досвіду швидкого і виразного читання, усвідомлення прочитаного тексту.

Читацька освіта – одна із складових загальної освіти учнів, в тому числі і із затримкою психічного розвитку. Навичка читання, поряд з навичкою письма і рахунку, служить базисом для оволодіння учнями навчальним матеріалом з усіх предметів шкільного курсу. Знайомство з художніми творами сприяє розвитку зв'язного мовлення, естетичного смаку, моральних почуттів, позитивних рис характеру, а також формуванню активної життєвої позиції.

Матеріали і тематика книжок для читання відкривають великі корекційно-розвивальні можливості в роботі: на уроках читання постійно коригуються процеси мислення, пам'яті, регулюється психічна діяльність. Крім того, уроки читання – це могутній виховний засіб: за допомогою художнього слова в учнів виховують доброту, людяність, доброзичливість, чесність, мужність, вимогливість до себе.

Навчально-виховна і корекційно-розвиваюча роль читання у справі підготовки до життя особливо важлива для учнів з особливими освітніми потребами. За відсутності, для більшості з них подальшої освіти, первинним джерелом отримання знань про навколишню дійсність є батьки, ЗМІ, читання, робота з комп'ютером. Тому, перед школою (класом) стоїть важливе завдання – озброїти учнів навичками правильного, свідомого, виразного і, по можливості, швидкого (відносно) читання, сформувати потребу читати самостійно. Особливості психічного і фізичного розвитку дітей із затримкою розвитку значно ускладнюють їх навчання взагалі і навчання читання зокрема.

К.Ушинський розробив продуктивну систему з навчання грамоти, в основу якої покладене виділення звуків зі слова, складання зі звуків та складів слів, спираючись при цьому на фонетичні особливості. Такі методисти, як: М.Бучаков, М.Вашуленко, Г.Ващенко, В.Вахтеров, О.Мельничайко, С.Дорошенко та інші значно удосконалили, поглибили і розвинули основні положення використання звукового аналітико-синтетичного методу навчання читання. Методисти-дефектологи, приймаючи цей метод, в цілому, як основний, враховуючи психофізичні особливості дітей з порушеннями психофізичного розвитку, обґрунтували його

застосування у спеціальній школі. Питання розвитку процесу читання в дітей з особливими освітніми проблемами розглянуто у працях: А.Аксьонової, Н.Базими, Н.Барської, І.Дмітрієвої, Л.Вавіної, В.Воронкової, М.Гнезділова, Н.Кравець, І.Марченко, Г.Мерсіянової, М.Плешканівської, В.Тарасун, Т.Ульянової, Н.Чередніченко, М.Шеремет та ін.

Відомо, що в організації навчально-виховного процесу в сучасній школі великого значення надається логопедичній роботі, одним із напрямків якої є попередження та корекція в учнів порушень читання та письма (дислексій, дисграфій). У дітей із ЗПР наявні порушення пізнавальної діяльності, відхилення у психічному розвитку та емоційно-вольовій сфері, а також порушення мовленнєвого розвитку. Ці недоліки у своїй сукупності спричиняють труднощі у навчанні, а згодом і шкільну дезадаптацію, перешкоджають соціалізації школярів.

Тому необхідним є комплексний вплив фахівців для корекції недоліків читання у дітей із затримкою психічного розвитку, а також комплексний підхід в організації навчально-виховного процесу.

Мета дослідження: виявити стан розвитку процесу читання та обґрунтувати методику корекції різних видів дислексій в дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку на логопедичних заняттях та уроках з читання.

Гіпотеза дослідження: процес розвитку та корекції процесу читання буде більш ефективним за умови організації співпраці логопеда та вчителя української мови на уроках читання та на логопедичних заняттях з використанням спеціально дібраних вправ та завдань.

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан проблеми у загальній та спеціальній літературі.
2. Визначити особливості розвитку психічних процесів, що беруть участь в акті читання у дітей із затримкою психічного розвитку.
3. Виявити стан розвитку навички читання в учнів із нормальним психофізичним та із затримкою психічного розвитку.

4. Обґрунтувати методичні прийоми з формування та корекції читання з урахуванням психофізіологічних можливостей учнів із затримкою психічного розвитку на логопедичних заняттях та уроках читання.

5. Сформулювати висновки дослідження.

Об'єкт дослідження: стан та процес читання учнів молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: особливості логопедичної роботи з формування і вдосконалення навички читання в учнів молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної, логопедичної літератури з теми дослідження, обстеження процесу читання в учнів молодших класів із затримкою психічного розвитку, знайомство з особовими справами учнів (аналіз виписок з протоколів засідань ПМПК), аналіз шкільної документації (зошити учнів, класні журнали, мовленнєві картки), спостереження, обстеження сформованості процесу читання в учнів молодшого шкільного віку з нормальним та із затримкою психічного розвитку, опитування представників педагогічного колективу та логопедів, узагальнення результатів.

Елементи наукової новизни: уточнено актуальність процесу співпраці логопеда та вчителя рідної мови у корекційній роботі з подолання дислексії.

Практичне значення одержаних результатів: матеріали представлені в роботі можуть бути корисними для педагогів молодших класів з інклюзивним навчанням, логопедів, батьків дітей із затримкою психічного розвитку молодшого шкільного віку.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі Шосткінської загальноосвітньої школи I-III ступенів №4 Шосткінської міської ради Сумської області (20 учнів 3-4 класу) та на базі Шосткінської загальноосвітньої школи I-III ступенів №4.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Читання – складний психофізичний процес, в якому приймають участь слуховий, зоровий, мовленнєвослуховий і мовленнєвозоровий аналізатори. В основі цього процесу лежать складні механізми взаємодії аналізаторів і зв'язків двох сигнальних систем.

Писемне мовлення – це зорова (знакова) форма існування усного. У ньому моделюється звукова структура слів усного мовлення, часова послідовність звуків переводиться у просторову послідовність графічних зображень, тобто букв або символів.

Дислексія – парціальний розлад читання, викликаний недостатньою сформованістю (або розладом) психічних функцій, які беруть участь у здійсненні процесу читання. Основними ознаками дислексій є стійкість та типовість помилок при читанні (заміни звуків, побуквене читання, спотворення складової структури слова, аграматизми, порушення розуміння прочитаного).

У дітей із затримкою психічного розвитку внаслідок повільного темпу дозрівання нервово-психічних зв'язків, що обумовлює повільний темп розвитку процесів пам'яті, уваги, сприймання, мислення, мовлення, спостерігається повільний темп формування навички читання. Крім цього виявлено більш виражені вибіркові порушення психічних процесів, що обумовлює наявність специфічних помилок у читанні.

На основі аналізу літератури виявлено, що труднощі у формуванні навички читання виникають у значної частини дітей із затримкою психічного розвитку. Ці труднощі обумовлені насамперед виявленими особливостями психічного та мовленнєвого розвитку. Недорозвиток уваги впливає на темп читання, на здатність втримати образи слів при читанні. Відчуття та сприймання впливають на якість розрізнення букв, складів та слів як за зовнішнім зображенням, так і на слух. Недорозвиток пам'яті істотним чином впливає, як на темп формування правильного читання, так і з іншого боку на усвідомлення змісту прочитаного. Мислення, насамперед, відповідає за усвідомлення прочитаного, а оскільки воно є недорозвинутим це має

негативну проєкцію на розуміння змісту прочитаного. Мовленнєві порушення у дітей із затримкою психічного розвитку різноманітні за проявами, суттєво порушені лексична та граматична сторона мовлення.

Дислексії у дітей із затримкою психічного розвитку не являються ізольованим порушенням, супроводжуються порушенням усного мовлення та письма. Порушення читання не являються статичними, а мають характер функціональних динамічних відхилень у розвитку дитини.

У дослідженні прийняли участь 20 учнів молодшого шкільного віку (3-4 клас) із затримкою психічного розвитку (в основному соматогенного та цереброорганічного походження; окремі учні мали супутні розлади опорно-рухового апарату, мовлення, гостроти зору). Та 20 учнів 3-4 класу з нормальним психофізичним розвитком. Обстежувалися учні 3-4 класів, для того щоб відрізнити вікові тимчасові порушення читання від дислексій.

У процесі співпраці з педагогічним та медичним колективом шкіл, ознайомлення з особовими справами дітей було виявлено стан зору, слуху – як факторів, які можуть впливати на результати діагностики. Тому для обстеження було відібрано дітей з відносно нормальним слухом і зором (що не входять в категорію сліпі/слабозорі, гліхі/слабочуючі).

Внаслідок проведення обстеження, було виявлено ознаки дислексії у двох дітей з нормальним та в семи дітей із затримкою психічного розвитку, що відповідно склало 10% та 35% від їх відповідної кількості.

В дітей з нормальним психофізичним розвитком результати стосовно розподілу за різновидами дислексій виявились такі: 2 учня – слабо виражена фонематична дислексія (її ознаки). Серед дітей із затримкою психофізичного розвитку було виявлено: 3 учні – фонематична, 2 учня – семантична, 1 учень – мнестична, 1 учень – оптична дислексія.

Поширеними помилками у читанні в учнів 3-4 класу із ЗПР є:

1. Внаслідок недосконалої сформованості складового синтезу – труднощі читання складів і слів при засвоєнні всіх букв.
2. Побуквенне читання.

3. Заміна слів іншими словами.
4. Перестановка звуків, заміна їх.
5. Неправильне читання фонетично схожих слів.

Помилки в учнів молодших класів масової школи мають тенденцію до зникнення, тоді як діти із затримкою психічного розвитку потребують спеціальної корекційної роботи.

На третьому-четвертому році навчання діти із ЗПР залишаються на етапі аналітичного читання по складах, тоді як в дітей з нормальним розвитком цей спосіб читання є тільки у 1 класі. У першому півріччі навчання у 2 класі масової школи тільки в окремих учнів існує поскладове читання, в решти дітей сформованим є синтетичний метод (цілими словами).

Середня швидкість читання у дітей із ЗПР на третьому та четвертому році навчання в 1,5 рази повільніша, ніж у школярів з нормальним розвитком. У дітей із ЗПР спостерігається уповільненість сприймання друкованих знаків.

Пропуски під час читання дітьми із ЗПР слів та речень є результатом нестійкої уваги. Викривлення звукової структури слова пояснюється недостатньою координацією мовно-рухового та зорового аналізаторів. Діти із ЗПР часто не помічають своїх помилок у процесі читання, що пояснюється загальним недорозвитком аналітико-синтетичної діяльності, слабкістю слухового, кінестетичного та зорового контролю та їх взаємодії у процесі читання.

Проведене дослідження свідчить, що серед дітей із ЗПР дислексії спостерігаються частіше (у 3,5 рази у даному випадку), поширеними є фонематична та семантична дислексії. Крім того, читання дітей із ЗПР виявилось значно гіршим за усіма критеріями оцінки (правильність, швидкість, свідомість, виразність, спосіб читання). Серед учнів із затримкою психічного розвитку (3-4 кл.) в 4 рази більше дітей, які використовують поскладовий метод читання. Водночас можна констатувати: низький рівень розвитку зв'язного мовлення, бідність словника, стереотипність побудови речень, наявність неадекватного використання слів, труднощі просторового

орієнтування в дітей із ЗПР проявляються частіше ніж в дітей з нормальним психофізичним розвитком.

При читанні фрази молодші школярі зустрічаються із труднощами через те, що слова сприймають ізольовано. Досить часто учні не можуть згрупувати слова за принципом лексико-граматичної співвіднесеності, через що читання приймає характер вгадування та призводить до зміни префіксів, суфіксів та закінчень.

На труднощі у розумінні змісту прочитаного впливають бідність словникового запасу, пізнавальних інтересів та уявлень про оточуючий світ, недостатність аналітико-синтетичної діяльності, труднощі встановлення причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків, буквальність сприймання та розуміння прочитаного, адже ці дві сторони тісно пов'язані одна із одною.

Велика кількість учнів із затримкою психічного розвитку не можуть оволодіти знаннями про склад, у якому голосні пов'язані із приголосними. Через це дітям досить довго притаманне побуквене читання. При читанні речень у тексті учні не виділяють велику букву, не звертають уваги на розділові знаки, не розуміють синтаксичного зв'язку між членами речення.

Відсутність навиків правильного читання, нерозуміння прочитаного, невміння керувати своїм диханням і голосом призвели до таких недоліків читання, як монотонність, надзвичайно тихе або, навпаки, галасливе читання, уповільнений або занадто квапливий темп, уривчасте читання, недотримання пауз і потрібної інтонації.

Дані отримані у ході дослідження свідчать про те, що причиною стійкості помилок у читанні учнів треба вважати і недосконалість методики роботи навчання дітей читанню. Так, помилки у читанні слів свідчать про недостатню роботу над аналізом і синтезом слова, про передчасне застосування мовчазного читання у 2-му класі, коли учні ще не вміють контролювати зорове сприймання без допомоги слуху, погано сприймають те, що читають, якщо не промовляють його. Це призвело до звички читати

неуважно, неправильно. Виявлено недооцінювання окремими вчителями значення позакласного читання у навчанні дітей самостійного читання, для збудження пізнавальних інтересів, загального розвитку.

Проведене дослідження дозволяє накреслити низку навчально-корекційних завдань, які буде покладено в основу розробки та обґрунтування методики виправлення дислексій в дітей із затримкою психофізичного розвитку.

У створену, на основі праць Л.Єфіменкової, Р.Лаласєвої, М.Шеремет, системи вправ увійшли вправи та завдання, спрямовані на формування технічно правильного читання (групи завдань для розвитку фонематичних процесів та просторових сприймань та рухів очей) та для формування усвідомленого читання (завдання для розвитку мисленнєвих операцій та зорової пам'яті, лексичної та граматичної сторони мовлення).

Також слід висловити ряд загальних рекомендацій:

1. Удосконалення навички читання слід здійснювати з урахуванням двох різновидів читання: вголос і мовчки. Кожний з них має свої позитивні риси, отже обидва різновиди знайдуть своє місце у роботі.

2. Ефективне формування навички читання вголос і мовчки можливе за умови продуманого, творчого підходу до планування роботи і впровадження її у процес навчання.

3. Зусилля вчителя мають бути рівномірно розподілені між роботою над усвідомленням прочитаного та формуванням швидкості, правильності, виразності читання.

4. Найважливішим видом діяльності на уроці є читання тексту вголос у 1-2 класі та мовчки у 3-4 класі.

5. Необхідним засобом навчання є спеціальні вправи і матеріали, які дають змогу з'ясувати ступінь сформованості різних сторін читання.

Таким чином, особливості роботи над удосконаленням процесу читання полягають у широкому застосуванні: передових методів і прийомів навчання дітей читанню, педагогічного досвіду; використанні закономірностей

формування читацьких навичок, оволодіння механізмами і технікою їх засвоєння; взаємозв'язку читання і розвитку мовлення; активної, свідомої та уважної участі учнів у процесі читання; широкому використанні аналізу тексту і вибіркового читання; популяризації позакласного читання; співпраці з сім'ями учнів.

Згідно методики читання, над формуванням в учнів читацьких вмінь та навичок працює вчитель під час уроків. Саме на уроці вчитель має змогу слідкувати за роботою, виправляти помилки та автоматизувати вміння перетворюючи їх у навички. Але практика навчання дітей із затримкою психічного розвитку свідчить про те, що їм необхідна значна кількість допоміжних корекційно-розвиваючих вправ та завдань для того, щоб належним чином оволоділи основними читацькими вміннями.

У багатьох школах впроваджено у практику взаємозв'язок вчителя та логопеда. Але, часто, цей взаємозв'язок обмежується обміном вражень про роботу з дітьми, використанням одного й того ж навчального матеріалу та наданням рекомендацій логопеда вчителю (і навпаки) стосовно організації навчального процесу з окремими учнями.

З метою поглиблення взаємозв'язку у роботі вчителя і логопеда спеціальної школи пропонуємо включити у навчальний процес логопеда як активного учасника. Сучасна дидактика пропонує нові технології навчання. Однією з них є бінарні уроки, які проводять два спеціаліста, як варіант інтегрованої співпраці вчителя і логопеда на уроках з української мови і читання, так як взаємозв'язок в роботі вчителя і логопеда є методично обґрунтованим. Їх комплексна навчально-корекційна робота стосовно попередження і подолання в учнів специфічних помилок процесу читання буде сприяти росту ефективності процесу навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алтухова Т.А. Анализ состояния обучения чтению учащихся с ОНР // Дефектолог – 1994. – №5. – С.36-42.
2. Богданець-Білоskalенко Н. Освітньо-культурна і педагогічна діяльність Якова Чепіги (кінець XIX - початок XX ст.): моногр / Н. Богданець-Білоskalенко. – К.: НВФ Славутич- Дельфін, 2014. – 272 с.
3. Борисенко И.В. Методические уроки К.Д. Ушинского // Начальная школа. – 1994. – №3
4. Вашуленко М.С. Методика викладання української мови в початковій школі / М.С. Вашуленко. – Київ, 2008 р. – 318 с.
5. Вашуленко М.С. Навчання грамоти в 1 кл.: Посібник для вчителя. – Київ: Освіта, 2001. – 176 с.
6. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: методичний посібник / М.С. Вашуленко. – Київ: Освіта, 2006. – 268 с.
7. Державний стандарт початкової Загальної освіти.
8. Джежелей О.В. Формування навичок читання // Методичні рекомендації щодо використання навчального посібника «Моя перша книга після букваря» для шкіл з українською мовою навчання / Джежелей О.В., Коваленко О.М., Ємець А.А. – Харків: Ранок-НТ, 2015. – 96 с.
9. Дорошенко С.І. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. та ін. Методика викладання української мови: Навчальний посібник. – Київ: Вища школа, 1989. – 423 с.
10. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
11. Ігнатенко Н. Особливості розуміння навчальних текстів молодшими школярами // Світло. – 2002. – №4. – С.34-38.
12. Ільяна В.М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. // В. Ільяна. – Київ, 2010. – 221 с.

13. Ільяна В.М. Подолання дислексій в учнів 2-4 класів загальноосвітніх шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення / В.М. Ільяна // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 1. – С. 18-27.
14. Іляшенко Т.Д. Чому їм важко вчитися? // Методичний посібник, присвячений питанням психолого-педагогічної допомоги молодшим школярам із труднощами у навчанні. – Київ: Початкова школа, 2003. – 128 с.
15. Квашнина Н. С. Развитие элементов ритмического чтения // Начальная школа. – 1991. – № 8. – С. 22-25.
16. Коваль Г.П. Методика читання // навчальний посібник / Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2010. – 280 с.
17. Ковальова В.І Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів. – Краматорськ, 2010. – 46 с.
18. Корнев А.Н. Дислексия и дисграфия у детей / Корнев А.Н. – СПб.: Академия, 1995 – 220 с.
19. Корнев А.Н. Современные тенденции в изучении дислексии. / А.Н. Корнев. – СПб.: Академия, 1995 – 380 с.
20. Корнев, А.Н. Нарушения чтения и письма у детей / А.Н. Корнев. – СПб.: ИД «М и М», 1997. – 286 с.
21. Куріпта В.І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання // Початкове навчання та виховання. – 2005. – №29-30.
22. Лалаева Р.И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников // Учеб. пособие. – СПб.: Лениздат; Издательство "Союз". 2002. – 224 с.
23. Лалаева Р.И. Логопедическая работа в коррекционных классах / Р.И. Лалаева. – Москва: ВЛАДОС, 2001. – 287 с.
24. Лалаева Р.И. Нарушение процесса овладения чтением у школьников / Р.И. Лалаева. – Москва: Педагогика, 1983 – 136 с.
25. Лалаева Р.И., Бенедиктова Л.В. Нарушение чтения и письма у младших школьников // Диагностика и коррекция – Ростов Н/Д: «Феникс», СПб: «Союз», 2004. – 224 с.

26. Левина, Р.Е. Недостатки чтения и письма у детей / Р.Е. Левина. – Москва: ВЛАДОС, 2000. – 219 с.
27. Леонтьев А.А. Психология обучения чтению // Нач. школа: плюс минус. – 1999. – № 10.
28. Логопедия. Учебник для студ. деф. фак. пед. высш. учеб. заведений / под ред. Л.С. Волковой. – 5-е изд. перераб. и доп. – Москва: ВЛАДОС, 2004. – 704 с.
29. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене / за ред. М.К. Шеремет. – Київ: Видавничий Дім "Слово", 2010. – 672 с.
30. Пальченко І.Г. Про навчання дітей швидкого читання та каліграфічного письма // Початкова школа. – 1993. – № 4. – С.15-16.
31. Пальченко І.Г. Система вправ розвитку навичок швидкого читання // Початкова школа . – 1991. – №4. – С. 19-22.
32. Панченко Г.А. Тобі, першокласнику // Книга з розвитку навички читання. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1997. – 347 с.
33. Прищепка К.С. Навчання грамоти в 1 класі (методичні рекомендації) // Посібник для вчителя. – Київ: Форум, 2000 – 144 с.
34. Програма для дітей з важкими розладами мови. Читання.Підготовчий, 1-4 класи, I відділення. – Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. – Київ: Богдан, 2002. – 317 с.
35. Робота в період навчання грамоти шестиліток. Поч. шк. – 1990. – № 11. – С. 23-31.
36. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах / Посіб. Для вчителя. – Київ: Освіта, 2007. – 334 с.
37. Соботович Е.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей и диагностика их готовности к школьному обучению. – Київ // ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.
38. Соботович Е.Ф. Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции (Дети с нарушением интеллекта и моторной алалией) / Е.Ф. Соботович. – М.: Классике Стиль, 2003. – 160 с.

39. Соботович Е.Ф. Структура речевой деятельности и механизмы её формирования / Е.Ф. Соботович. – Київ: ИЗМН, 1997. – 44 с.
40. Соботович Є Ф. Вибрані праці з логопедії. – Київ // Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 308 с.
41. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку // Дефектологія. – 2003. – №2. – С. 2-11.
42. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку // Дефектологія. – 2002. – №3. – С. 2-4.
43. Специальная педагогика / Л.И.Аксенова, Б.А.Архипов, Л.И.Белякова и др.; Под ред. Н.М.Назаровой. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 336 с.
44. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д.Пономарів, В.В.Різун, Л.Ю.Шевченко та ін.; за ред. О.Д.Пономарева. – Київ: Либідь, 2008. – 488 с.
45. Тарасун В.В. Логодидактика: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / Тарасун В.В. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драшманова, 2004. – 348 с.
46. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: читання “з першого погляду” // Дефектологія. –2000. – № 4.– С. 30-35.
47. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод формування у дітей писемного мовлення: письмо “з одного розчерку” // Дефектологія. – 2002. – № 2.– С. 2
48. Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. – Вип. XXIII в трьох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам’янець-Подільський: Медобори. – 2013. – С. 260-268.

49. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Програмно-методичний комплекс. – Київ: ПП «Актуальна освіта», 2013. – 108 с.

50. Ушинський К.Д. Т. 2: Методичні посібники та матеріали до «Родного слова». – 560 с.

51. Филичева Т. Б. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Филичева Т.Б., Чевелева Н.А., Чиркина Г.В. – М.: Просвещение, 1989. – 223 с.

52. Чередніченко Н. Комплексний підхід у корекційній роботі з попередження та подолання труднощів писемного мовлення у школярів з вадами мовлення // Дефектологія. – 2005. – №2. – С. 34-37.

53. Чередніченко Н.В. Вироблення орфографічної пильності в учнів молодших класів із важкими вадами мовлення / Педагогіка та методики: спеціальні. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2000. – С. 49-55.

54. Чередніченко Н.В. Діагностика порушень писемного мовлення у дітей з вадами мовленнєвого розвитку // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. Наукових праць. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – №1. – С.560-572.

55. Чередніченко Н.В. Методика формування в учнів із тяжкими вадами мовлення звукового аналізу та синтезу слів / Педагогіка та методики: спеціальні. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2001. – С. 133-146.

56. Чередніченко Н.В., Пелешенко О.С. До проблеми засвоєння основ фонетики і графіки молодшими школярами із порушеннями писемного мовлення / Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова, Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. №.21. – С.298-302.

57. Чиркина Г.В. Методы обследования речи детей: Пособие по диагностике речевых нарушений / Чиркина Г.В. – М.:АРКТИ, 2003. – 240 с.

58. Чичерина Н.Ю. Формирование навыка беглого чтения у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста: рекомендации родителям // Я – мама, 2006 – №2.

59. Шевченко М.В. Формування знань та умінь з рідної мови у молодших школярів із загальним недорозвитком : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.03. / М. В. Шевченко. – Київ, 1996. – 24 с.

60. Шеремет М.К. Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник / Шеремет М.К., Мартиненко І.В. – Дніпропетровськ: КНТ, 2006. – 360 с.